

PATENT JOSEFA II. O ZRUŠENÍ NEVOLNICTVÍ (1781, 1. LISTOPAD)

Z hlediska dalšího společenského vývoje v českých zemích bylo jedním z nejvýznamnějších opatření zrušení nevolnictví, či dobově řečeno „tělesné poddanosti neb člověčenství“ vůči vrchnosti. Důvodem pro tuto reformu byl politický a finanční zájem státu na povznesení zemědělské výroby a na pacifikaci rolnictva, z vnitropolitického hlediska nebezpečné složky obyvatelstva. Tomuto patentu předcházely dva patenty z 1. září t. r., které nově upravovaly postup při vyřizování poddanských stížností. Zakazovaly tělesné tresty a umožňovaly právní ochranu poddaných vůči vrchnosti. Další patent z 1. listopadu t.r. pak posiloval držitelské právo rolníků na jejich usedlosti. Patent o zrušení nevolnictví rušil osobní závislost poddaných na vrchnosti a podle dolnorakouského vzoru zaváděl mírnější formu poddanství. Poddaní mohli uzavírat sňatky bez souhlasu vrchnosti, s určitými omezeními se mohli stěhovat a dávat děti na řemeslo či do škol. Ekonomická podstata poddanství však zůstala zachována až do roku 1848.

Beze změny totiž zůstaly robotní, naturální a peněžité povinnosti a dávky spojené s vlastnictvím či užíváním poddanské půdy. Odstraněním této nejtěživější podoby závislosti venkovského zemědělského obyvatelstva vrcholily pod tlakem potřeby ekonomické modernizace a pod tlakem sociálního napětí na venkově reformy předchozích panovníků v této oblasti. Zrušením nevolnictví se uvolnila souběžná feudální vázanost dělnictva a zároveň se tím značně omezila možnost mimoekonomických zásahů feudální vrchnosti do vztahu mezi dělníkem a kapitalistickým podnikatelem. Zvýšená migrace českého venkovského obyvatelstva do měst se stala příznivým faktorem pro rozvoj začínajícího českého národního hnutí.

My Josef Druhý, z boží milosti volený Římský císař, po všecky časy rozmnožitel říše, král v Germanii, v Uhřích, v Čechách etc. etc., arcikníže Rakouské, kníže Burgundské a Lotarynské etc. etc.

Vzkazujeme společným našim věrno-nejposlušnějším stavům, vrchnostenským ouředníkům, rychtářům, konšelům a ostatním poddaným v Čechách, v Moravě a v Slezsku naši zemoknížecí milost a dáváme vám tuto nejmilostivěji k vyrozumění:

Poněvadž jsme rozvážili, že vyhlazení a vyzdvížení tělesné poddanosti neb člověčenství a uvedení mírné, dle případu našich rakouských dědičných zemí spořádané poddanosti, k zvelebení vorby a společného polního hospodářství, jakož i taky k příčinnivému vyhledávání užitku velmi prospěšné jest, a že se taková proměna s zdravým rozumem, tak taky s láskou bližního srovnává: protož jsme pohnuti byli tělesnou poddaností nebo člověčenství hned od této chvíle zcela vyzdvihnouti¹⁾, místo ní ale mírnou poddaností uvěds-

ti, a tudy gruntovním²⁾ vrchnostem a jejich ouředníkům jakož i poddaným následující pravidlo k nejbudlivějšímu zachování příkazně předepsati:

1) Má jeden každý poddaný právo, jedině na předběžné ohlášení a neodplatně³⁾ k obdržení mající ceduli, v stav manželský vstoupiti. Jakož i taky

2) jednomu každému poddanému na vůli se zanechává, že on s pozorováním toho, co naše nejvyšší ustanovení strany okršleckého verbování⁴⁾ předpisuje, i také z panství se odstěhovatí, a někde jinde v zemi se usaditi anebo službu hledati může; však ale mají oni poddaní, kteří se ze svých panství odebratí, a jinde budto s nějakým hospodářstvím a domem zaopatřiti, anebo jenom jakožto podruzi se usaditi chtějí, rovně neodplatný list svého propuštění žádati, a tudy se vykázati povinni budou, že z předešlého vrchnostenského závazku propuštění jsou.

3) Můžou se poddaní dle libosti řemeslům a uměním⁵⁾ etc. etc. učiti, a bez vejhostných listů⁶⁾, který

beztoho již zcela přestávají, k svému vyživení potřebný vejdělek tu, kdeby ho najítí mohli, hledati.

4) Nebudou poddaní povinni, budoucně nějaké dvorské služby víceji konati. Však ale

5) budou oni poddaní. kteří od otce a matky ošireli jsou, z té příčiny, že gruntovní vrchnost jejich vrchní poručenství neodplatně obstarává, povinni, sirotčí léta⁷⁾ jenom v těch místech, kde v obyčeji jsou, na dvorské služby vynaložiti, které ale nikde dýle nežli tři léta trvati nemají. A poněvadž

6) všechny ostatní roboty, naturální a peněžité daně, jenž z podacích gruntův⁸⁾ k vykonání jsou a ku kterému poddaní i taky po vyzdvižené tělesné poddanosti zavázáni zůstanou, v našich Českých zemích dle robotních patentův beztoho vyměřené a ustanovené jsou: tak i mimo nich nikde něco víceji poddaným uložití nemůže, tím mírněji ale, poněvadž oni nyní za tělesný poddaný více uznání býti nemohou, bude se moci jménem předešlé tělesné poddanosti něco jiného od nich žádati. Konečně vyzrozumívá se samo od sebe, že poddaní svým gruntovním vrchnostem i taky po vyzdvižené tělesné poddanosti dle oných, v nápodobných případnostech beztoho pozůstávajících našich nejvyšších příkazův s poslušenstvím dáleji zavázáni zůstanou.

Podle čehož se tedy gruntovní vrchnosti a poddaní budoucně řídití, naši představení krajský a jiný ouřadové zemský ale v takových vyskytovatí se mohoucích případnostech toto nařízení za nevyhnutelné pravidlo držeti, a na téhož vyplnění tu nejbedlivější pozornost vynaložiti povinni budou. Neb v tom pozůstává naše nejvyšší i přísná vůle a poručení.

Dáno v našem hlavním a sídelním městě Vídni 1. dne měsíce listopadu 1781, království našich římského osmnáctého a dědičných zemských prvního roku.

Josef (L.S.)⁹⁾

Henricus Comes á Blümegen,

Reg. Boh. Sup. & A. A. Pr. Cancellarius.¹⁰⁾

Jindřich hrabě z Auerspergku

Maria Josef hrabě z Auerspergku

Ad mandatum Sacrae Caes. Regiae Majestatis

proprium¹¹⁾

Jan Václav z Margelíku

Patent uložen ve Státním ústředním archivu Praha, fond Sbírka patentů, č. 2023. Text převzat z edice ARCHIV ČESKÝ, XXV (vyd. J. Kalousek), Praha 1910, s. 25–28.

- 1) Zrušit.
- 2) Pozemkovým.
- 3) Zdarma.
- 4) Verbování v příslušných obvodech, okresech.
- 5) Umění.
- 6) List, kterým vrchnost propouští poddaného z poddanství.
- 7) Služby sirotků ve vrchnostenských dvorech.
- 8) Poddanské statky.
- 9) Locus sigilli – místo pro pečeť.
- 10) Královský český nejvyšší a arcivévodský rakouský první kancléř.
- 11) Na příkaz Svaté Císařské a Královské výsosti.

